

динамическую систему, которая не является продуктом процессов внутриобщественного происхождения, а требует реформатирования функций институтов на всех уровнях социальной организации.

Ключевые слова: глобализация, синергетика, система, процессы.

Didukh G. Y. By the definition of «globalization»: the ideological and methodological variations of the West.

Outlines the methodological field analysis of globalization in the context of process-system, global-evolutionary and synergistic approaches. The process-system, global-evolutionary are inhere in the works of scientists of the West, the synergistic approach is inhere the researchers East. The synergistic approach views globalization as an independent dynamic system, what is not the product only of processes and requires reformatting functions of institutions of the all levels of social organization.

Keywords: globalization, synergy, system, processes.

Збішко І. С.

МЕХАНІЗМИ КОМУНІКАЦІЇ «ДЕРЖАВА – ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО»

Стаття присвячена окресленню проблем взаємодії держави та громадянського суспільства. Розглянута історія розвитку процесу взаємодії держави і громадянського суспільства, механізми взаємодії держави – громадянського суспільства, процеси інтеракції держави – громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, громадські організації.

Глобалізаційні виклики змушують українську державу брати за зразок цивілізаційні досягнення саме європейського континенту, у складі якого громадянські суспільства великих і малих країн відіграють істотну роль у внутрішній і зовнішній політиці держав. Сучасна вітчизняна політична система та інститути громадянського суспільства проходять складний і неоднозначний період спонтанного розвитку, теоретичне осмислення якого має наблизити пересічного громадянина, науковця, політика і політолога до знаходження відповідей на численні запитання стосовно демократичності українського суспільства, ефективності діяльності державної влади, можливості впливу на неї інститутів громадянського суспільства та національної еліти. У багатьох теоретичних розвідках доведено, що

громадянське суспільство є потужним носієм недержавної форми публічної влади, що здатна достатньо ефективно упорядковувати організаційні відносини майже в усіх сферах життєдіяльності пересічної людини і територіальної громади завдяки системі місцевого самоврядування, і тому воно приймає політичні й управлінські рішення, що опираються на функціонування сукупність політичних структур, притаманних саме суспільству і тому незалежних від держави.

Щодо питання інтеракції громадянського суспільства з державою, то на сучасному етапі розвитку наукової теоретичної думки в історичному і соціально-політичному аспектах «увагу зосереджено на інституційних передумовах розмежування громадянського і політичного суспільств та пов'язаних з цим особливостях демократичного врядування в умовах суспільної і державної трансформацій» [1, 305].

Існують суперечності у чинному законодавстві, недосконалість практичних норм механізму застосування демократичного конституціоналізму, закритість влади та її небажання співпрацювати із громадськістю, низький рівень правової культури та громадсько-політичної свідомості як на рівні владних структур, так і на рівні населення тощо. Усе це спричиняє відчуження населення від влади та сприймання її як ворожої та такої, що дбає лише про власні інтереси.

Найсуттєвішим доказом негативного процесу у взаємодії між громадянським суспільством та державою стало Розпорядження Кабінету міністрів України від 20 червня 2012 р. № 389-р «Про визнання такими, що втратили чинність, розпоряджень Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035 та від 22 липня 2009 р. № 858», що фактично скасовує Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства [2]. До Розпорядження КМУ від 20 червня 2012 р. у Концепції було визначено, що «сьогодні в Україні назріла потреба у виробленні системи заходів і механізмів ефективного партнерства держави та громадянського суспільства, оскільки органи влади, що співпрацюють з інститутами громадянського суспільства, підвищують результативність своєї діяльності і підсилюють її правомірність в очах громадян» [3]. Така постановка питання взаємодії та впливу держави на громадянське суспільство цілком відповідає наступному твердженню щодо отримання якісних результатів інтеракції та встановлення певної системи в українському суспільстві, а саме: «у суспільстві перехідного періоду, до якого належить Україна, рецидиви тоталітаризму можуть бути подолані завдяки розвитку громадянського

суспільства, яке приходить не ззовні, а стає продовженням попередньо набутого громадянського поступу. Якщо ж громадянське суспільство не стає стійкою основою соціальних змін, то політична сфера неминуче перебуватиме під впливом рецидивів авторитаризму і політичного контролю над приватною сферою індивідуального життя. Це означатиме, що політичний простір державного життя визначатиметься мінімальним залученням громадянства і тяжітиме до контролю над громадянським суспільством» [4, 312].

За цих умов вивчення процесу розвитку інтеракції «державна – громадянське суспільство» в Україні є нагальною потребою і вимагає виявлення справді існуючих механізмів співпраці громадянського суспільства з державою на сучасному етапі розвитку українського суспільства. З цією метою проведемо оцінку особливостей взаємодії українського громадянського суспільства з державою на теренах нашої країни з урахування світових тенденцій розвитку цього процесу та вітчизняних особливостей розвитку.

Ретроспективний аналіз теорій взаємодій держави та громадянського суспільства показав, що процес взаємодії починається фактично з моменту перших спроб визначення громадянського суспільства. Ще Цицерон та Аристотель визначали спільні риси громадянського суспільства та держави, до яких належало поняття вільного громадянина.

Далі взаємозалежність та взаємодію між громадянським суспільством і державою висвітлюється в класичних теоріях Т. Гоббса, Дж. Локка, Г. Гегеля, А. де Токвіля та інших.

Т. Гоббс стверджує, що «завдяки державній владі, а також спокою та порядку, докорінно змінюються і створюються умови для появи суспільства вищого рівня» [5, 122], де філософ має на увазі саме громадянське суспільство. Він наголошує на добровільній згоді людей, які висловили бажання, щоб їм забезпечили почуття безпеки; тут реалізується відповідна політика за допомогою державної влади, яка перебуває під впливом цих людей і діє в їхніх інтересах [6, 43].

Також у класичних теоріях взаємодії держави та громадянського суспільства за Дж. Локком, М. Монтеск'є та А. Фергюсоном громадянське суспільство розглядається з позиції узгоджених цивільних відносин між громадянами та як протиборство з державною владою.

Протистояння громадянського суспільства з державою за права і свободи людини також аналізує у своїй фундаментальній праці «Права людини» (1791) Томас Пейн. Так, за його розумінням, громадянське суспільство покликане знищити деспотичну владу перетворенням

держави у національну республіку з легітимним народним суверенітетом задля забезпечення рівності та свободи громадян.

За Г. Гегелем громадянське суспільство має бути підпорядковане державі національного характеру, що визначає специфіку його активності і раціональних дій. А. де Токвіль висуває думку про первинне значення громадянського суспільства у процесі демократичного врядування над державою, але при обов'язковій підтримці існування громадянського руху державою.

Отже, до першої половини ХІХ ст. положення взаємодії держави та громадянського суспільства, що були сформовані Дж. Локком, А. Фергюсоном, Ш.-Л. Монтеск'є, Ф.-Г. Гегелем, А. де Токвілем та ін., які започаткували властиве й нинішнім концепціям громадянського суспільства протиставлення суспільства і держави, ґрунтуються на ідеях індивідуальної свободи громадян та автономності громад, їх праві захищати свої інтереси, запобігати або протистояти сваволі держави.

Далі в історії розвитку процесу взаємодії держави і громадянського суспільства за К. Марксом відбувається процес ототожнення громадянського суспільства з буржуазним, а отже визнання необхідності знищення приватної власності. Період розуміння громадянського суспільства та його розвитку, «який наступив під впливом ринку, його антигромадянських тенденцій (надмірного індивідуалізму, різкого соціального розшарування, наростання класових антагонізмів), тривав від середини ХІХ до другої половини ХХ ст. Суспільство, за висловом Дж. Кіна, «дичавіє», загострюються класові суперечності, панують насильницькі методи розв'язання протиріч. Стають популярними соціалістичні концепції суспільного розвитку, у тому числі і одна з найрадикальніших – марксизм» [7].

У другій половині ХХ ст. відновилися спроби визначення проблем взаємодії громадянського суспільства з державою. Нові реалії суспільства загального добробуту в країнах розвиненої демократії повернули до нього увагу тих вчених, які намагаються знайти способи поєднання зусиль держави загального добробуту і громадянського суспільства в досягненні рівної свободи для всіх та більшої соціальної справедливості. Аналіз громадянського суспільства як чинника демократичного розвитку політичного режиму тісно пов'язаний зі статусом приватної власності та участю у її правовому забезпеченні державної влади. Так, відповідно до концепцій ліберальної, республіканської і деліберативної моделей громадянського суспільства у його співпраці з державою, статус приватної власності визначається не лише поняттям природного права,

але й обґрунтуванням його меж з огляду на культурні традиції конкретного державного утворення. Саме у цьому аспекті може йтися про можливість ініціювання тих функцій, які здатна виконувати держава, приймаючи на себе зобов'язання бути посередником і гарантом ринкових відносин та угод. Прихильники ліберальної доктрини щодо відносин держави і громадянського суспільства, зокрема такі, як Ф. Гаєк, Л. Рід, Д. Роулз, М. Ньютон, вважають, що саме ринкові угоди, які засновані на визнанні стихійної креативності індивідуального життя, можуть бути ефективним інструментом розвитку окремої особи в сенсі поглиблення її приватної і публічної свободи [8, 311].

З іншого боку, Ю. Габермас вважає, що «громадянське суспільство – це суспільна сфера, яка є посередником між суспільством та державою, в якій суспільство виступає носієм громадської думки» [9, 83]. Дж. Кін вважає, що громадянське суспільство і державні установи повинні функціонувати відносно незалежно, як два основних партнери, але водночас вони перебувають у стані взаємодоповнення в умовах суспільного та демократичного порядку [10, 34].

Досить змістовно характеристику процесу розвитку громадянського суспільства у другій половині ХХ ст. надає наш співвітчизник Олександр Рябека у науковій праці «Державно-громадське управління у дискурсі демократизації суспільства» (2011), де визначає, що в цей період, який багатий на історичні події, продовжується формування системи взаємодії держави і громадянського суспільства – все більша кількість громадянських організацій, що піднімаються по вертикалі, а не залишаються лише в площині громадянського суспільства. Такий підйом спонукає до пошуку нових форм взаємодії, нових механізмів впливу, що виливається у формування системи державно-громадського управління, особливістю якої є активний вплив громадських організацій на державну владу через створення відповідних структур.

Можна виділити два напрями в аналізі взаємодії громадських організацій з державою. Перший напрям – це формально-правове забезпечення такої взаємодії; другий – це форми, яких набуває така взаємодія [11, 197-198].

Як визначають сучасні дослідники, можливі такі форми взаємодії держави та громадських організацій як одиниць громадянського суспільства:

– співпраця: громадянське суспільство й держава внутрішньо єдині, індивідуальні, а загальні інтереси збігаються і реалізуються спільними зусиллями всіх громадян і держави як цілого, держава є

винятково засобом задоволення розумних потреб усіх громадян (ідеальний варіант);

- домінування держави, поглинання державою громадянського суспільства: держава перетворюється на самодостатнє утворення, яке починає паразитувати на громадянському суспільстві, використовуючи його як засіб задоволення інтересів правлячої еліти (тоталітарне суспільство);

- домінування громадянського суспільства – повне підпорядкування громадянським суспільством держави, руйнування її як носія загальної волі й засобу досягнення спільних інтересів;

- домінування окремих сегментів громадянського суспільства: держава перетворюється на чисту формальність, своєрідну ширму для прикриття, маскуванню безчинств приватних осіб чи їхніх корпорацій; владні ресурси держави використовуються для задоволення егоїстичних інтересів одних індивідів і придушення опору інших;

- відчуженість, розірваність, протистояння громадянського суспільства й держави, перманентна боротьба між ними на паритетних засадах (дійсний теперішній стан у більшості «відкритих суспільств» [12, 57-60].

У світовій політичній науці узагальнено досвід інтеракції «держава – громадянське суспільство», який містить аналіз різних теоретичних концепцій. Найбільш значущими серед них є такі: концепція плюралістичної демократії та корпоративізму (неокорпоративізму), а також досить інтенсивно розробляється сьогодні «мережевий підхід».

У 60-ті - 70-ті рр. ХХ століття з'являються дослідження, автори яких формують напрямок неокорпоративізму на основі судження про те, що не у всіх випадках процес прийняття та реалізації державних рішень зводиться до впливу організованих угруповань на державну владу або ж до заснованого на балансі сил взаємодії еліт, тобто домінування окремо взятих сегментах громадянського суспільства.

Згідно з позицією неокорпоративізму, «в реальній дійсності часто має місце більш складна взаємодія інтересів і держави, в ході якої кожна зі сторін спільно бере участь у виробленні та прийнятті державних рішень і управлінському процесі як загальному» [13, 157].

Така неузгодженість призводить до розробки нового теоретичного «мережевого» підходу, який характеризується виникненням значної кількості нових суспільних груп, які активно вступають у взаємодію не тільки з державним апаратом, але і між собою, формуючи таким чином багатовимірні і багатопланові зв'язки.

В основі концепції політичних мереж лежить принцип рівноправної взаємодії учасників на основі взаємної відповідальності і зобов'язань.

Необхідно особливо підкреслити, що ця концепція розглядає державу як одну з безліч учасників взаємодії в процесі прийняття політичних рішень (на відміну від концепції корпоративізму, яка закріплює за державою домінуючу роль у виробленні політики), що знаходиться в тісній взаємодії з іншими суб'єктами (на противагу плюралістичній концепції, яка передбачає відносну незалежність держави в процесі узгодження інтересів). При цьому акцентується увага на активному й усвідомленому процесі взаємодії учасників, що формують політичне рішення і беруть участь у його виконанні.

Таким чином, теорія політичних мереж має ряд характеристик, які підсумовують досвід плюралізму, корпоративізму і неокорпоративізму у сфері реалізації інтересів учасників інтеракції.

Для України можливе застосування даної концепції з метою аналізу механізмів інтеракції «держава – громадянське суспільство», об'єктивно впливає з різноманітних критеріїв ефективності політичних мереж, одним з яких є інтеграція мережі навколо владного ключового агента, яким у цьому контексті є держава як інститут, що забезпечений великим обсягом ресурсів, у тому числі владних, у порівнянні з інститутами громадянського суспільства.

Не менш істотним критерієм ефективності є механізм прямого фінансового контролю, виконання якого закріплено за державою, і загальної мережевої стабільності, що при виконанні інших організаційних умов сприяє формуванню та ефективному функціонуванню політичних мереж.

Зазначимо, що при розгляді процесів інтеракції «держава – громадянське суспільство» за роки незалежності в Україні роль держави в суспільстві залишається й надалі монопольною, хоча чинне законодавче поле надає широкий спектр прав та можливостей об'єднанням громадян. Громадські організації мають право бути учасниками цивільно-правових відносин, представляти та захищати свої законні інтереси у державних та громадських органах, брати участь у політичній діяльності, вносити пропозиції до органів влади і управління. Це означає, що громадські організації є повноправним суб'єктом політичних відносин, можуть, за законом, здійснювати вплив на учасників політичного процесу. Але необхідно також визнати, що існуючі взаємовідношення «держава – громадянське суспільство» в Україні – це лише контурна нормативно-правова схема, яка за результатами попередніх досліджень дисертаційної роботи наповнена, насамперед, формальним змістом.

Водночас українському громадянському суспільству притаманний фрагментарний рівень, слабкість недержавних організацій (надалі

НДО) та їх коаліцій, неефективність влади у вирішенні соціальних проблем, залежність бізнесу від влади, особливо на місцевому рівні, за таких умов міжсекторна співпраця не завжди будується на партнерських засадах, має місце переважання одного сектору над іншим, що в кінцевому результаті не сприяє покращенню соціально-економічного становища громади.

З іншого боку, за роки незалежності новостворені всеукраїнські та місцеві НДО фактично відображають суспільну реакцію на процеси трансформації переходу до ринкового суспільства. Вони намагаються налагодити механізми відповідальності та підвищення ефективності дій влади у відстоюванні інтересів та потреб своїх членів.

Багато НДО заповнюють ніші, в яких держава більше не надає послуг, за які вона несла відповідальність раніше. Також ці організації починають брати на себе завдання підвищення громадської поінформованості та посилення відповідальності уряду за прийняття рішень [14].

Таким чином, на прикладі реалізації запровадження моделей взаємодії «держава – громадянське суспільство» в Україні бачимо, що сучасна політика такої інтеракції не може обмежуватися раніше встановленими формами і потребує перегляду сутнісного розуміння цього процесу з іншої точки зору взаємозалежного впливу усіх структурних компонентів взаємодії.

Отож, варто наголосити на тому, що взаємодія між численними механізмами стратифікації, які реально існують в Україні, вже не може вміщуватися в розуміння дихометричної моделі взаємодії «держава – громадянське суспільство», а досвід і загальний вплив різних соціальних рухів, що використовують ці механізми, повинні запропонувати новий шлях для соціально-політичних досліджень механізмів взаємодії суспільства і держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бородій О.В.* Розвиток теорії взаємодії громадянського суспільства і держави у філософській науці // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.3. – С. 305-313.
2. *Галкин А.А.* Корпоративизм как форма отношений между государством и обществом // Политические исследования. – 2000. – № 6. – С. 147-159.
3. *Гоббс Т.* Сочинения: В 2 т. – Т.2. – М.: Мысль, 1991. – 611 с.
4. *Крупняк А.С.* Громадянське суспільство як об'єкт і суб'єкт управління суспільним розвитком // Школа розвитку громадя:

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gromada-ks.blogspot.com/2010/12/blog-post_2271.html.
5. Малахова О.В. Концепция взаимодействия государства и институтов гражданского общества в российском политическом процессе» // Среднерусский вестник общественных наук. – 2008. – №4. – С. 68-71.
 6. Розпорядження Кабінету міністрів України від 20 червня 2012 р. № 389-р «Про визнання такими, що втратили чинність, розпоряджень Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035 та від 22 липня 2009 р. № 858» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/389-2012-p>.
 7. Розпорядження Кабінету міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р «Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1035-2007-p>.
 8. Рябека О.Г. Державно-громадське управління у дискурсі демократизації суспільства: монографія / за наук. ред. проф. В.П. Беха; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 289 с.
 9. Ситник П. Громадянське суспільство та держава: особливості їх взаємодії // Стратегічна панорама. – 2002. – № 4. – С. 57-60.
 10. Habermas J. Between Facts & Norms. – Polity Press, 1997. – 364 с.
 11. Keane J. Democracy & Civil Society. – London, 1988. – 400 с.

Збышко И. С. Механизмы коммуникации «государство – гражданское общество».

Статья посвящена проблемам взаимодействия государства и гражданского общества. Рассматривается история развития процесса взаимодействия государства и гражданского общества, механизмы взаимодействия государства – гражданского общества, процессы интеракции государства – гражданского общества в Украине.

Ключевые слова: гражданское общество, государство, общественные организации.

Zbyshko I. S. Mechanisms of communication «state – civil society».

Article is devoted to outlining the problems of interaction between state and civil society. The history of the process of interaction between the state and civil society mechanisms of state – civil society, the processes of interaction of a civil society in Ukraine.

Keywords: civil society, the state, the mechanisms of interaction, nongovernmental organizations.